

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на

Никола Атанасов Венков

„Джентрификация на Женския пазар

– конструиране на градски политики и трансформация на местните отношения”

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор”,
област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата,
докторска програма: Социология (Градски изследвания)

от доц. д-р Стойка Петрова Пенкова,
ПУ „Паисий Хилендарски“, ФИФ, катедра „Социология и науки за човека“

Впечатлението за сериозно и задълбочено интелектуално усилие, което веднага създава дисертацията на Никола Венков, се подхранва не само и не толкова от обема, колкото от необичайната структурираност и аналитична многомерност на текста. Изследването се състои от осем глави (последните две, от които са приложения) и библиография и е с общ обем от 491 стандартни страници. В библиографията са посочени 148 заглавия, от които 39 на български език, 108 на английски език и 1 на френски. Включени са 44 фигури, 7 изображения в допълненията. Направени са 38 допълнения в основния текст и 299 бележки под линия.

В първа глава, играеща ролята на *Въведение*, се контекстуализира понятието „джентрификация“ и се тематизират собствените занимания на Венков с т.нар. „политическо многообразие“. Този аналитичен концепт е конструиран от дисертанта в качеството му на теоретичен обект, който да бъде приложен към определени ситуации на политически конфликт в градската политика и съвместното съжителство. Реконструкцията на Женския пазар се оказва онзи емпиричен терен, чрез който да се изследва така дефинираният предмет през методологическата призма на дискурсия анализ на Лакло и Муф и полевата теория на Пиер Бурдийо.

Още в началото прави впечатление собствената ангажираност на дисертанта. Той не се притеснява да играе ролята на социално ангажиран „активист“ като ефект от неговата „социологическа ангажираност“. Именно това е позицията, от която иска да изследва социалния свят без да остава равнодушен, намесвайки се „като обществен деец“ в него. А това за автора е „неизбежно с всяко описание, което ... произвежда“ (22). Тези на места твърде авто-соционалитично звучащи редове от дисертацията изпълняват важна функция – да убедят специалистите да вземат (индивидуално или колективно) думата публично и да се произнасят по проблеми, касаещи тяхната компетентност. Така още тук се имплицира и един от централните за изследването въпроси – каква е позицията, която би позволила непроизволна привилегирана гледна точка към понятието за градска политика, а отговорът Венков открива в това да се намери „съдържанието, което упълномощава политическата намеса на социолога ... още в академичната му роля на производител на знание“ (с. 24). С един почти бурдийовистки ход дисертантът ни въвежда в пространството, което е открито за политическо действие. Ще кажа, че това е пространството на „социологическата отговорност“ – да се каже „истината“ за социалния свят и да се освободи тя от представата за илюзорна свобода, за да се „завоюва“ свобода.

Втора глава *Преходи и реконструкции на Женския пазар* описва критически „траекториите на промяната“, през които преминава пазара, избирайки не историческата реконструкция, а проблематизирането му като „пресечна точка: от една страна като място където се концентрира пресичането на житейски траектории, траектории на стоки, траектории на познания и отношения, траектории на практики ...; и от друга страна, като пресечната равнина на ред от различни обществени системи, в които пазарът е вписан.“ (с. 25). Емпирически плътните описания на пазара като всекидневен свят, в който се „засрещат“ градски политики, технически решения, колективни въображения и т.н., позволяват на дисертанта да достигне до извода, че „пазарът е винаги обвързан в по-големи социални арени – дискурсивна, политическа, социална, икономическа – които го произвеждат като своя пресечница. Те определят всекидневната динамика на сложен свят от жизнен опит, чието съдържание еволюира с всеки преход в която и да е от тези системи.“ (с. 135).

Това води до необходимостта от теоретично проблематизиране на характера на „политическото многообразие върху градското съжителство“ в трета глава *Теоретично предложение: Политическо многообразие върху градското съжителство*. Тук най-важно изглежда дефинирането на градска политика през проблема за общото разбиране на съвместното живеене „заедно“, т.е. като „процеса и арената, където се договарят и изковават условията на общия живот в града“ (с. 147). Ето защо, едновременно с проблематизирането на „различните нива на взаимодействие, множествеността на контекстите и логиките на действие, заедно с маскирането на тази множественост за въвлечените в конфликта дейци“ (с. 136), Венков иска да предложи „микро анализ на комплексни обществени взаимодействия, който не привилегирова теоретичния синтез и стремежа към логическа цялост пред съставящото многообразие, инцидентите и случайните напасвания“ (пак там). По този начин тази най-важна от теоретична гледна точка глава се превръща в своеобразно методологическо съчетание на две социални парадигми (дисертантът ги нарича „школи“): тази на полевия анализ на Пиер Бурдийо и дискурсивната теория, развивана в Есекската школа и вдъхновена от Ернесто Лаклау.

Тук имам следната бележка: когато с право и коректно се търсят ограниченията на дискурсивната теория и се заявява „желанието“ на докторанта да „върн[е] известна хуманистична гледна точка, да отдел[и] социалните дейци като особена категория спрямо останалите дискурсивни обекти и субекти“, а с това самото „да борав[и] със субекти *обхванати в история*, структура и социални отношения“ (с. 164, к.м. С.П.) чрез засрещането на дискурсивната теория с тази на Бурдийо, не ми се струва уместно да се привлича полевият анализ на Бурдийо без да се проблематизират начините, по които се темпорализират практиките (било то всекидневни, недискурсивни и дискурсивни), т.е. без да се постави проблемът за практическата логика на „социално конструиране“ и/или „социално производство“ на формите на градско съжителство. И макар логиката на практиката да е останала по-скоро поредица от интересни интуиции, разпръснати в трудовете на Бурдийо, отколкото разгърнатата концепция, тъкмо въвеждането на символното измерение на практиката, символността на обективните позиции, свързани със символни вложения, „илузио, заради което хората са готови да умрат...“, би дало решаващ аргумент, според мен, в полза на изследване на сблъсъка на логиките на различните дискурси, впрегнати в символното конструиране на Женския пазар. Защото, както казва самият дисертант, „[в]ътрешната логика на всяка от тези формулировки – която обикновено е приписана от външната логика, в която формулировката е вписана – подтиква към различни визии за неговото трансформиране или запазване.“ (с. 14, бел. под линия 3). Въвеждането на темпоралността на (дискурсивната) практика позволява да се установи не просто „порядъка на дискурса“ (както би ни казала дискурсивната теория),

но и неговия „безпорядък“, т.е. хетерономността му, това че има агент на практиката, който може да постави под въпрос границите на определен дискурс и да разшири полето на действие. Дисертантът поставя тези проблеми, но не се ангажира с тяхното по-детайлно контекстуализиране като прави експлицитно обосноваване на своя избор: „Тук нямам възможност да теоретизирам устройството на логиката на полето по-прецизно, освен да кажа, че посочва установилите се със обмена в съвместността (тоест в „историята на полето“, ако използвам по-близък до Бурдийо език) регулярности във всички компоненти на полето: номоса (принципа на виждане и разделяне), структурирането на специфичния капитал, илюзиото, оформените от полето хабитуси – и съответно регулярностите в самото „онтологическо съучастничество“ между тези компоненти.“ (с. 191)¹.

В четвърта глава *Конспирации при Женския пазар* Венков преосмисля в светлината на своите предходни теоретични анализи разработеният теоретичен модел, емпирично верифицирайки го чрез т.нар. конспиративни теории за Женския пазар. Целта е по интригуващ начин да отговори на важния аналитичен въпрос: „как изглеждат границите между дискурсите-социалните полета“ (с. 202), проследявайки начините, по които се „чертаят мрежи от конспиративни сюжети“ и показвайки важните функции, които те играят 1) за произвеждане на смисъл за всекидневния агент и 2) за произвеждане на критика на социалния ред. Авторът установява, че, бидейки „артикулации на собствените всекидневни идеологии на дейците, когато са несъвместими с и потискани от доминиращите идеологии“ (с. 219), те се превръщат в средство за експлициране на истината за социалния свят.

В пета глава *Политически намеси и многообразието като множество от полета* дисертантът продължава да развива основните си размишления относно политическото многообразие, поставено в контекста на особената конфигурация от дискурсни-социални полета и тематизирано през важния проблем за властта. Опитът за експлициране на „микроперспективи към хетерономията“ (с. 244), минава през методологическия ход, който търси диалог както между собствената „автоетнография“ и бурдийовистката перспектива (на това ще се спра отделно), така и между дискурсна теория и полевия анализ на Бурдийо. Това е съпътствано от поредно преобръщане на понятието за политическо многообразие, което този път е видно като взаимодействие на логики на, бих добавила, различните дискурсни-социални полета (с. 297).

В заключителната шеста глава Венков дефинира отново предмета на своето изследване през „новия език“, достигайки до – както сам споделя – „неоптимистичното твърдение“ за невъзможността за „справедливо“ разрешаване на даден градски конфликт и установявайки, че политическо и социално всъщност са неотделими (с. 300).

По този начин работата на Никола Венков едновременно следва няколко линии. От една страна, тя предлага теоретичен модел, чрез който да мисли понятието политическо многообразие и който да реконструира изследователския обект, а именно *Женския пазар*. От друга страна, инсценирани са срещи, предизвикани са срещания на различни гледни точки към Женския пазар (агентите, участващи във взаимодействията, местата, дискурсите, политиките и т.н.), чрез които се открояват проблеми и се указват възможни решения. На следващо място, Венков поставя собствени проблеми, включвайки се като участник в самото поле и развивайки вече споменатата

¹ Тук и навсякъде цитатите се дават дословно от дисертацията. В тази връзка не бих искала да пропусна и препоръката си за внимателни редакции на текста преди публикуването му като книга, което несъмнено трябва да бъде направено.

„автоетнография“. Склонна съм да приема, че оттук идва и специфичната гледна точка на изследването, която обяснява и още една особеност на дисертацията, свързана с нейната необичайна конструкция: паралелно тематизираните на различни нива (включително чисто визуално и графично диференцирани) аналитични проблематизации, които са контекстуализирани от „живите разкази“, сблъсъка на гледни точки и засрещанията на теоретични парадигми.

На този фон бих поставила един обобщен въпрос към дисертанта, който неговите анализи все пак оставиха открит за мен: мисленето на един дискурс като хегемонен не го ли хомогенизира (а това е следствие от самата дискурсна теория, която следва дисертанта); дали един дискурс, който е хегемонен от гледна точка на своето производство, не носи ли в себе си и определен социално оторизиран начин на употреба; самото движение на агентите, заемащи позиции в различните дискурсивни полета (по думите на Венков дискурсни-социални полета), не прави ли видима структурната история на тези полета?

Струва ми се, че това е немаловажим проблем с оглед на това, че изявяването на структурната история на дадено дискурсивно поле, би позволило експлициране на логиката, по която функционират дискурсите, генерирани в неговото пространство (в конкретния случай тези „на“ и „за“ Женския пазар). И тъй като условие за възможност на действията на агентите в това дискурсивно поле е наличието на специфична „компетентност“ (в смисъла на Бурдийо) относно натрупаната традиция и способността да се ‘владее’ дискурсивното наследство, то може да се предположи, че всеки опит да се ‘дис-кредитира’ даден участник в пространството на дискурсивно производство или употреба на дискурсите „на“ и „за“ Женския пазар, ще се осъществява най-често чрез избора на дискурсивни стратегии, които – посредством взаимни и контриращи се ‘обвинения-опровергавания’ – ще поставят под въпрос именно насрещната (въплътена) компетентност, следователно ще бъдат силно идеологически обременени. А това е нещо, което дисертантът непрекъснато показва в богатите си и плътни емпирични данни. В този смисъл би било интересно да се проблематизира тъкмо двойната детерминираност на идеологическите дискурси, чрез които агентите биват интерпелирани да заемат една или друга позиция в символните борби на дискурса „на“ и „за“ Женския пазар. Анализът би придобил допълнителна интерпретативна сила, ако тези дискурси се тематизират както от гледна точка на функциите им на „социодицея“, така и от гледна точка на това, че изразяват специфичните интереси на самите „творци“ на идеологиите.

Разбира се това са следствия от една различна перспектива към дискурса и дискурсивните практики, които няма как да бъдат изведени от дисертанта с оглед на изследователската парадигма, в която се разполага. Струва ми се, обаче, че той малко се предоверява на аналитичните възможности на използвания от него дискурс анализ, който, доколкото е призван да бъде критика на съществуващия хегемонен ред, също е идеологически оцветен и на свой ред се включва в неговото символно легитимиране.

Направените коментари не омаловажават интелектуалните достойнства, амбицията и постиженията на предложението от автора дисертационен труд, широтата и размахът, с които очертава своето специфично „дискурсно-социално“ поле, в което се оказват вплетени социологически, политически, антропологически и социоаналитически рефлексии; а доколкото те са неотделими и от една нагласа, която авторът определя като „ролята на антрополога да бъде сам по себе си научен инструмент в терена“ (с. 21), дотолкова Венков не изключва от рефлексията собствената си „политическа ангажираност“ и успява да съчетае в непротиворечиво единство теоретично и социално-критическо мислене: движение, което изисква адмирации със самото това, че

изпитанието на „новото“ и „неизследваното“ може понякога да бъде рисковано изследователско начинание. В случая то носи символна печалба на осмелилия се да се заеме с него.

Авторефератът представя изчерпателно и обективно не само основните идеи на работата, но също и сложния двоен жест, удържащ особената междина между рефлексия и само-рефлексия на дисертанта. Приносите са посочени адекватно.

В заключение: убедено подкрепям пред уважаемото научно жури присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Никола Атанасов Венков.

Пловдив, 02.05.2017 г.

Доц. д-р Стойка Пенкова